

Az asszír identitás Irakban
Assyrian Identity in Iraq

Szerző: XKN 834

Kézirat lezárva: 2011. március 28.

Tartalomjegyzék

Rezümé.....	3
Bevezetés.....	3
1. A modern asszír identitás megteremtése, jellemzői.....	4
1.1 Az elemzés keretei.....	4
1.2 Történelmi gyökerek.....	5
1.3 Az iraki kereszténység irányzatai.....	8
1.4 Az egységes identitás megteremtésének folyamata, intézményei.....	8
1.5 Asszimiláció.....	10
1.6 Emlékezetpolitika.....	11
1.7 A politikai reprezentáció alakulása, a diaszpóra szerepe.....	12
2. Az asszírok helye az iraki identitáspolitikában, viszonyuk a többséghez.....	13
2.1 Irak megalakulásától a hetvenes évekig.....	14
2.1.1 A pánarab időszak.....	14
2.1.2 Az iraki nacionalizmus.....	15
2.2 A Szaddám Huszein-rezsim alatt.....	17
2.2.1 Arab identitás korszaka.....	17
2.2.2 Iszlám identitás korszaka.....	18
3. Az asszírok az iraki társadalomban a megszállás alatt.....	19
3.1 Az iraki többség és az asszír kisebbség viszonya 2003 után.....	19
3.2 Bel- és külföldi asszír menekültek.....	20
Összefoglalás.....	21
Bibliográfia	22

Rezümé

Dolgozatomban jelen helyzetük tükrében szeretném megvizsgálni, hogy hogyan változott Irakban az asszír (nesztoriánus, káldeus illetve szír ortodox keresztény) identitás a huszadik században, milyen elemekből épül fel ez az önazonosság. A nyugati hatalmak megjelenésével a régióban, a modern kori Irak megszületésével (a millet-rendszer eltűnésével) felmerült az igény, hogy a modern identitáspolitikák kialakulásával párhuzamosan, azokra reflektálva az Irakban élő keresztények is újradefiniálják identitásukat. Írásomban ezt a folyamatot, a múlt értelmezésével kapcsolatos szimbolikus törekvéseket veszem górcső alá. Külön figyelmet szentelek a közösség politikai reprezentációjának, a Nyugattal, a diaszpórával, valamint az iraki többséggel fenntartott viszonyának (különös tekintettel a Szaddám Huszein-rezsim törekvéseire és a politikai vákuumban - így az elmúlt időben is - megjelenő "bűnbak-szerepre", az asszírok zaklatására, üldözésére, melynek következtében a közösség nagy része menekülni kényszerül).

Bevezetés

Dolgozatom az elsősorban vallási-nyelvi alapon (rendkívül sok tényezőtől, ellentmondásoktól egyáltalán nem mentesen) meghatározott asszír (nesztoriánus, káldeus vagy szír ortodox keresztény) identitás szerepével és helyével foglalkozik a modern kori Irakban. Szeretném megvizsgálni, hogy milyen szerepe volt a huszadik század identitáspolitikai folyamatainak, konfliktusainak abban, hogy az elmúlt években az országban (különösen annak középső és déli részén) élő keresztények állandó fenyegetésnek, merényleteknek, gyilkosságoknak vannak kitéve, túlnyomó részük elmenekült az országból. Elemzésem során szeretnék kitérni az iraki rezsimek identitáspolitikai törekvéseire, ezek okaira és következményeire, az Oszmán Birodalom (és intézményei, így a vilajetrendszer) összeomlása után meginduló nemzetépítés(ek) hatására. Szeretném megvizsgálni, hogy hogyan alakul ki és milyen szerepet játszik ebben a társadalomban a rendkívül összetett asszír identitás és politikai reprezentáció.

Az ország északi részén, valamint nagyobb urbánus központjaiban élő keresztények soha nem rendelkeztek meghatározó befolyással az iraki politikára, vagy szimbólumrendszerre, konfliktushelyzetekben illetve politikai vákuum esetén – így a 2003-as amerikai megszállást követő időkből - azonban nagyon gyakran váltak nagyobb etnikai-vallási csoportok célpontjává. A következőkben ennek okait kívánom górcső alá venni.

Véleményem szerint itt különösen jól megfigyelhető egy, az ősi mezopotámiai múlt lényeges elemeit magáénak valló kisebbség és egy rendkívül heterogén, és épp ezért az állam- és nemzetépítés szempontjából a történelem ugyanazon időszakának reinterpretációját igénylő államberendezkedés és az azt meghatározó ideológiák, így a pánarabizmus vagy az iraki nacionalizmus konfliktusa – annak szimbolikus és rendkívül brutális fizikai megjelenési formáival. Ezt a szembenállást kimondva-kimondatlanul természetesen mindvégig nagymértékben befolyásolta a nyugati orientalizmus által a terület múltjáról alkotott kép.

Szintén nagy jelentőséggel bír a téma szempontjából az asszírok és a „Nyugat”, valamint a diaszpóra viszonyának és a velük kapcsolatban újra és újra megjelenő „bűnbak-szerep” elemzése.

1. A modern asszír identitás megteremtése, jellemzői

Egy, az egyik legerősebb iraki keresztény politikai erő, az Asszír Demokratikus Mozgalom (*Assyrian Democratic Movement - ADM*) által jegyzett szöveg a következőképpen jellemzi az asszírokat:

„(...) egy oszthatatlan nemzet gyermekei és a mezopotámiai civilizáció örökösei, legyen az akkád, babiloni vagy asszír; ők a szír kereszténység örökösei, melyet ősi nyelv, emberi teljesítmény jellemez”(idézi Lewis [2003])

A fenti szövegrészlet gyakorlatilag a modern asszír identitás összes fontos elemét felvonultatja. Elsősorban: egy *mezopotámiai identitásról* van szó, a szöveg az asszíroknak követeli az ókor civilizációinak örökségét. Általánosságban történik utalás a szír kereszténységre, ami azt mutatja, hogy az egyik legfőbb politikai mozgalom-párt már nem szektáriánus alapon határozza meg az önazonosságot, az eredetileg csak a nesztoriánusokra vonatkozó „asszír” megjelölést voltaképp az Irakban élő összes keresztényre kiterjeszti. A részlet utal az ősi nyelvre, ami alatt az (új-)arámi értendő, melyről büszkén vallják, hogy ez volt „Jézus nyelve” (Lewis [2003] és Reinke-Wagner [2007] 19. old.). Fontos a nemzet oszthatatlanságának kifejezése: az asszír nemzeti szervezetek a 20. század folyamán ellenálltak azon törekvéseknek, melyek őket mint „arab keresztényeket” határozták meg.

1.1 Az elemzés keretei

A modern kori asszír identitás természetesen nagyon sokban eltér a „klasszikus” nacionalizmustól: bár a nemzeti kultúra és nyelv megteremtése Urmiában már a 19. század harmincas éveiben megkezdődött (Komoróczy [2006] 64. old.), a társadalmi-gazdasági

környezet, a törzsi szerveződés, a felekezeti széttöredezetség, a mezopotámiai keresztények (és egyéb népcsoportok) viszonylagos izolációja nagyon sokáig megakadályozta, hogy az iraki keresztények csoportként cselekedjenek és meghatározzák kollektív önazonosságukat (Lewis [2003]). Idővel – különösen a huszadik század harmincas-ötvenes éveitől – azonban megindultak azok a folyamatok, melyek egyfajta nacionalizmus kialakulása felé mutattak-mutatnak.

Az asszír nemzet jellegzetességeinek, kultúrájának, szimbólumainak meghatározásában különösen fontos szerepet játszik az európai és észak-amerikai asszír diaszpóra, azok vallási és világi, kulturális és politikai szervezetei és lobbicsoportjai, valamint az itt székelő média: az ezekről a területekről sugárzó műholdas televíziós csatornák, az itt székelő internetes portálok stb. Ezek a törekvések egy olyan kulturális konstrukció képét vázolják fel, melyre alkalmazhatónak tartom *Benedict Anderson* nacionalizmuselméletét; a nemzet egy kulturális termék, az elit által megkonstruált *elképzelt közösségként* működik (Anderson [2006] 19.-20. old.), mely egyaránt kiterjed a harmadik generáció óta Kaliforniában élő északi-iraki eredetű család jómódú orvos tagjára, mint a Kurdisztáni Autonóm Régió menekülttáborában lakó, magát asszírnak valló földművesre. Közös ebben a két fiktív személyben, hogy teljesen különböző élettapasztalataikon túl mindketten szolidárisak egymással, hasonló nemzeti értékeket vallanak magukénak, elsajátították a nemzetre jellemző alapvető kulturális-történelmi ismereteket.

Az asszír nacionalizmus vizsgálatakor azonban nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy a területről, annak múltjáról, lakóiról kialakított kép alapvetően nyugati hatásra jött létre. A térségben megjelenő nyugati hatalmak, ezek tudósai, katonái, utazói, művészei hozták létre azt a diskurzust, mely rendszerbe foglalta a területhez kapcsolódó földrajzi, történelmi, kulturális, antropológiai ismereteket. Ezt a rendkívül összetett jelenséget nevezi Edward Said azonos című művében *orientalizmusnak*. Meghatározó volt a Nyugat azon elképzelése a térségről, mely azt elsősorban „az emberiség bölcsőjeként”, „ősi Mezopotámiaként”, „a dicső múlt színtereként” vizsgálta és tartotta figyelemre méltónak. Ez alapvetően a nyugati hatalmak politikai imperializmusának leképződése (Said [2000] 32. old.), állítja Said, mely nemcsak a Nyugat elképzeléseiben jelenik meg, hanem az asszírok és egyéb közel-keleti népek identitásában, múltból alkotott képében is. Alapvetően magukévá tették a nyugatiak múltból alkotott képét, amely gyakorlatilag az újkori asszír identitás megalkotásának minden főbb mozzanatánál jelen volt – az Urmia körüli kulturális centrumtól a diaszpóra tevékenységéig. De ugyanez a vízió uralja a rivális identitások (a pánarabizmus, az iraki

nacionalizmus, sőt, egyes esetekben implicate az iszlám fundamentalizmus) történelmi tudatát: a múlt ugyanazon, eurocentrikus felfogását használják fel legitimációként. E konfliktusok konkrét megjelenési formáival is szeretnék a továbbiakban foglalkozni.

1.2 Történelmi gyökerek

A Kr. e. 7. századig fennálló Újasszír Birodalom eltűnését követő évszázadokban eme ókori államalakulatra (is) jellemző kultúra bizonyos elemei (illetve a népességet áttelepítéseivel jelentősen befolyásoló és saját képére formáló birodalom) továbbra is jelen voltak a Közel-Keleten

élő népesség mindennapjaiban – így a Kr. e. első évezred első felében akkádot kiszorító arámi nyelv vagy az ékírás, a különböző formákban sokáig fennmaradó folklórkincs, például Gilgames neve és legendája (Komoróczy [2006] 62. old).

Ezt az állapotot őrizte meg a korán, az időszámításunk utáni első századokban megjelenő keleti rítusú kereszténység, mely az ezt követő évszázadokban bizonyos ékírásos akkád nyelvemlékek megőrzésével, az arámi mint liturgikus nyelv használatával az életkörülmények és kulturális környezet (a Római és a Szászánida Birodalom, később Róma és Isztambul) szorításában is egyfajta – elsősorban felekezeti – kontinuitást teremtett az önmagukat az emberiség egyik legrégebb népneveinek egyikének számító asszír fogalom valamely formájával (is) illető, a mai Szíriától Iránig terjedő területen szétszóródott népcsoportoknak (Komoróczy [2006] 58. és 62-63. old.).

Nem volt azonban az ókortól a modernitás beköszöntéig homogén és idegen behatásoktól mentes a fent említett csoportok sorsa. Az első egyházszakadást a 325-ben megtartott niceai zsinat jelentette, melyen nem vettek részt a Szászánida Birodalom területén élő keresztények, így monofizita „nyugati” és a nesztorianus „keleti” szír keresztények. (DeKelaita 4. old.). Jelentősebb egyházi beavatkozás kötődik a 15. században IV. Jenő pápa nevéhez, aki az oszmán előrenyomulástól tartva megpróbálta összefogni a különböző keresztény felekezeteket; több közel-keleti szír jakobita és nesztorianus csoport csatlakozott az 1439-es firenzei unióhoz. A missziós tevékenységet a már az Oszmán Birodalom fennhatósága alatt álló területeken tovább folytatta III. Gyula pápa, amelynek következtében kettészakadt a nesztorianus egyház, melynek Róma fennhatósága alatt álló csoportja a „káldeusként” határozta meg magát (ezt a kifejezést először 1445-ben adta a pápa ciprusi közösségeknek, a Rómához való kötődést jelzi, jelentése: szír-arámi nyelvű; Komoróczy [2006] 64. old.).

További egyházszakadások és uniók, valamint a 19. század közepétől felerősödő nyugati - katolikus és protestáns - missziós tevékenység nyomán végül több, egymástól különálló és – eredetileg – Ciprustól Indiáig szétszóródott közösségekkel rendelkező egyház jött létre, az irányzatok ismertetésével később foglalkozom.¹

Az Oszmán Birodalom hatalma a térségben egyre inkább meggyengült, a 19. század második felében megjelent a térségben a brit és orosz befolyás, illetve keresztény misszionáriusok érkeztek, európai szemléletű iskolákat alapítottak. A 19. században Urmiában (a mai Irán területén) megkezdődött az asszír irodalmi-kulturális-nyelvi megújulás, mely a szomszédos örmény identitáspolitiká, valamint a nyugati missziós tevékenység hatására először lépett fel a nyugati nemzetépítéshez hasonló céllal. Ekkor született meg az „asszírizmus”, mely – elsősorban a modern „nyugati” diaszpórában lép fel nyíltan, de Irakban politikai mozgalommá szerveződött - máig meghatározza az asszírok politikai céljait (Komoróczy [2006] 64. old., DeKelaita 8. old). A század második felétől lényegében folyamatos volt a törekvés az egyházi vezetők részéről a nyugati hatalmakkal való kapcsolat felvételre, a közösség elismertetésére és autonómia kivívására. A többi keresztény felekezettel ellentétben a nesztoriánus közösség jelentős része az autonómia reményében harcba szállt az oszmánok ellen a térségbe betörő orosz seregekkel 1915-ben *Mar Benyamin Shimun* pátriárka vezetésével (DeKelaita 8-9. old.).

A hanyatló Oszmán Birodalomban a keleti keresztények egyre erősebben ki voltak téve az 1909-ben az ifjútörök mozgalom által meghirdetett nacionalizmusnak. Kevésbé köztudott, hogy az 1915-ös népirtás nem csak az örményeket és a görögöket érintette súlyosan, hanem a Délkelet-Törökországban és Dél-Iránban élő asszír népet is megtizedelte. A túlélők és a vérengzés elől menekülők Észak-Irakba áramlottak, mely terület etnikai összetételét a türkmének és kurdok határozzák meg. A frissen érkezett menekültek és az autochton népesség között hamar fellángolt a konfliktus, mely a következő évtizedekben véres eseményekbe torkollott (Lewis [2003]).

Az 1918 körül Észak-Irakba érkező asszír menekültek jelentős része brit menekülttáborokba érkezett, később a terület mandátuma alatt a brit hadsereg katonai alakulatokat, az indiai gyarmati hadsereg mintájára úgy nevezett Levi Rifle-öket hozott létre asszír nemzetiségű emberekből, akik közül sokan abban a reményben működtek együtt az Egyesült Királyság hadseregével, hogy cserébe a britek autonómiát biztosítanak számukra az eredeti lakóterületükhöz közel. (Lewis [2003]).

¹ Az eziránt érdeklődő olvasónak ajánlom Komoróczy Géza „Asszírok – Az identitás változásai” című, az Ókor folyóirat 2006. évi első számában megjelent cikkét, melyben a szerző részletesen beszámol az identitásképző tényezők változásáról az ókortól napjainkig.

Hiába reménykedtek. Az európaiak 1932-ben visszaadták a mandátumjogot és az egykori három vilajet – Bászra, Bagdad és Moszúl – területéből mesterségesen létrehozott új monarchia, Irak lakosai hamarosan bosszút álltak a „briteket kiszolgáló” asszírokon, A zaklatás elől sokan Szíriába akartak menekülni, de az ott mandátummal rendelkező Franciaország visszaküldte őket. Az üldözöttek visszatérő menetét visszafele megtámadta az iraki hadsereg, emberek százait, köztük gyermekeket és asszonyokat mészárolva le. Ezt követően az asszírok több helyen felkelést és zavargásokat robbantottak ki, melyek megtorlásaként a nemrég megalakult iraki hadsereg *Simele* mellett lemészárolt vélhetőleg több ezer – asszír források szerint 3000 embert (Lewis [2003]). Az esemény a korabeli sajtóban nagy figyelmet kapott, a közvélemény figyelme ebben az időszakban hosszabb ideig az asszírok felé irányult, a Népszövetség sokáig napirenden tartotta a kérdést.

Ezzel párhuzamosan az Asszír Keleti Egyház vezetőjének (*katólikosz*) XXIII. *Mar Shimun Eshainak* egy, az asszírok részére az oszmán *millet*-rendszer alapján autonómiát célzó, többek közt a Népszövetségnél kifejtett tevékenysége kudarcot vallott, az egyházfi menekülésre kényszerült, végül San Franciscóban telepedett le (Lewis [2003]).

1.3 Az iraki kereszténység irányzatai

Az iraki kereszténység tehát, mint az az előbbi részből is kitűnik, korántsem mondható homogénnek, a hívek öt főbb irányzat ennél valamennyivel több egyházához tartoznak. Két autokefál nesztoriánus (tehát a niceai zsinaton nem résztvevő) egyház van jelen az országban: Mar Shimun Eshai áttelepülése óta *Holy Apostolic Catholic Assyrian Church of the East* (*Szent Apostoli Katolikus Asszír Egyház*) néven chicagói központtal fejti ki tevékenységét. Az *Ancient Church of the East* (*Régi Keleti Egyház*) 1968-ban, az al-Bakr-rezsim színre lépésével egy időben történt skizma nyomán jött létre, mint önálló egyház Bagdad központtal (Komoróczy [2006] 65. old.).

A *Káldeus-Katolikus Egyház* a nesztoriánus hagyomány olyan követője, mely elismerte Róma fennhatóságát (*uniata* irányzat). A jakobita *Szír Ortodox Egyház* és a nyugati szír katolikus felekezet az Irakban jelenlévő nyugati szír keresztény (antiochiai) tradíciót képviselik. Ezek mellett a 19-20. századi misszionárius tevékenység eredményeképpen református-evangélikus közösségek is jelen vannak (Reinke-Wagner [2007] 18-19. old.). A vallási különbségek a súlyos iraki keresztényüldözés miatti összefogás miatt az elmúlt években talán kisebbek lettek, többek közt a római katolikus egyházi kezdeményezésre

létrehozott ausztriai székhelyű *Pro Oriente Stiftung* igyekszik az egyházközi párbeszédet megszervezni és koordinálni, reményeik szerint nemsokára áthidalhatóvá válik a nesztoriánus egyházszakadás.²

1.4 Az egységes identitás megteremtésének folyamata, intézményei

Az Oszmán Birodalom 19. századi reformjaival, az államhatalom meggyengülésével fokozatosan eltűnt az intézményrendszer is, mely a „Könyv népeinek” (muszlimoknak, keresztényeknek, zsidóknak) felekezeti alapon biztosított autonómiát. A *milletek* eltűnésével egy időben szükségessé vált új, modern önazonosság kialakítása; erre tett kísérletet a térségben a pánarab, illetve a kurd mozgalom, az ifjútörökök által erőteljesen befolyásolt oszmán államhatalom, valamint a nyugati hatásra kialakuló örmény nacionalizmus.

Ebben az időben a keleti szírek a Hakkari hegységben és Urmia környékén éltek. Ez utóbbi területen jelentek meg a nyugati – elsősorban angolszász, amerikai protestáns – misszionáriusok, akik a városban nyugatias oktatási és egyéb intézményrendszert hoztak létre: a városban két *college* is létesült, a környező falvakban sűrű alapszintű iskolai hálózatot teremtettek (DeKelaita 17. old.). Már 1848-ban elindult az új-arámi írásbeliség és nyelvi normalizáció fontos úttörője, a *Zahreera d’Bahra (Fénysugár)* című újság. Ebben a nyugatias környezetben nevelkedett (illetve gyakran Európában, Amerikában is folytatott tanulmányokat) a később az iraki keresztények mind szélesebb körére kiterjedő nemzeti diskurzust később meghatározó asszír elit. Maga az „asszír” kifejezés modern használata is elsősorban a misszionáriusok tevékenységéhez kötődik (DeKelaita 7., 20. old.) A huszadik század elején az asszír értelmiség tagjai megalapították a *Kukhwa (Csillag)* nevű lapot, mely már teljesen független volt a missziós tevékenységtől és szekuláris alapokon határozta meg a modern nacionalizmus nyelvi-kulturális alapjait, az általa képviselt, a nyugati assziriológia eredményeire alapozott történelemszemléletet (DeKelaita 17. old.).

A keleti szírek Hakkari hegységben külső hatásoktól elszigetelten élő, a *Mar Shimun* katólikoszok által vezetett csoportjára törzsi struktúra volt jellemző. A politikai-társadalmi érdekeiket (melyet sokszor a keresztény közösségek egészére fogalmazott meg, például az első világháború alatt az oroszok által elfogadott asszír-káldeus autonómia tervét) a mindenkorai vallási vezető képviselte. *Mar Eshai Shimun* és hívei a világháború után Irakba menekültek és (az önrendelkezés reményében) szövetségre léptek a britekkel, Levi Rifle-

² Pro Oriente Stiftung honlapja: <http://www.pro-oriente.at/?site=ok20041124163325>, a megtekintés időpontja: 2011. március 25.

öknek nevezett katonai alakulatokba szerveződtek, melyek részt vettek a környező népek felkeléseinek leverésében. Az ország függetlenné válása és az azt követő megtorlások miatt a harmincas években elhagyta Mar Eshai Shimun elhagyta az országot, ám ezután is próbálta érvényesíteni az Irakban maradt keresztények érdekeit, a második világháború után azonban felhagyott az erőteljes nacionalizmussal, az iraki kormánnyal tárgyalva próbált jobb helyzetet kiharcolni (DeKelaita 10-11. old.). Az 1968-ban bekövetkezett egyházszakadás nyomán az iraki nesztoriánus hívek egy része az *Ancient Church of the East* tagja lett, így a katólikosok politikai mozgástere tovább csökkent.

A mai Irak területén, Moszúl vilajetben élő autochton népcsoportot képeznek a szír ortodox és káldeus egyház hívei. Ezeket a közösségeket már a 19. század végén sem jellemezte törzsi struktúra, kultúrájuk a tőlük északabbról származó nesztoriánusokhoz képest kozmopolitább (DeKelaita 7. old.). A huszadik század folyamán ezekre a népcsoportokra is mindinkább kiterjedt az urmai elit által meghatározott asszír nacionalizmus, egyre többen határozták és határozzák meg magukat asszírként (Lewis [2003]).

1968-ban iráni és amerikai asszírok részvételével létrejött az *Assyrian Universal Alliance* (*Univerzális Asszír Szövetség*), mely elsősorban a diaszpórában fejtette ki tevékenységét és egy „nemzeti otthon” megteremtését tűzte ki célul. Ez volt az első olyan jelentős politikai szerveződés, mely az iraki keresztények gyakorlatilag minden felekezetére igyekezett tevékenységét kiterjeszteni. Bár később ez a mozgalom valamelyest meggyengült, az utána következők is magukénak vallják az asszír nemzet kiterjesztett felfogását (amely túllépett tehát a nesztoriánus identitás határain; DeKelaita a 11-12. old.). Az iraki (származású) keresztények egységesülése – különösen politikai értelemben - mára általános trenddé vált, egyre kevésbé jellemző rájuk a fragmentáció.

1.5 Asszimiláció

Az asszírok egységesülését hátráltató tényezőkről, folyamatokról sem felejtkezhetünk meg, annál is inkább, hiszen ezek az események néha rendkívül erőszakosan zajlottak és zajlanak ma is. Természetesen nem minden iraki keresztény vallja magát asszírnak, azonosul az általam vizsgált identitással. Erről azért is nehéz pontosabb adatokat szerezni, mert a statisztikák az általam vizsgált közösséget mint vallási kisebbséget (lásd például a Baász párt Irakjának népszámlálási gyakorlatát, melyben csak „arab keresztény” kategóriát találunk) tartják számon, így szinte lehetetlen pontos adatokat szerezni a közösség méretéről. A

korábban is erős, az állam által kifejtett asszimilációs törekvések 2003-ban megszűntek, ma elsősorban az asszírokkal szemben erőszakosan fellépő iszlamista szervezetek, terrorcsoportok jelentenek nagy veszélyt. 2007 májusában egy iszlamista csoport kibocsátott egy fatvát, mely az Irakban még élő összes keresztényt felszólította a muzulmán hitre való áttérésre, ellenkező esetben halállal fenyegetve meg őket (ennek következtében a Bagdad Dora városrészében élő keresztények mintegy fele menekülni kényszerült Reinke-Wagner [2007] 8. old.). Nem ritka az sem, hogy magas pénzüsszegeket követelnek tőlük: a Dora-negyedbeli a-Nur mecset imámja például ugyanezen évben felszólította városrészének keresztényeit, hogy fizessenek 250000 iraki dinárt, vagy térjenek át. 2003 óta a keresztények elvándorlása az ország relatív biztonságos északi, kurdok lakta részére 2003 óta gyakorlatilag folyamatos (Reinke-Wagner [2007] 6. old.).

A közösség számára nagy szimbolikus jelentőséggel bíró arámi nyelvjárások is egyre inkább visszaszorulnak Irakban: a közösség első nyelvének az ezzel ellentétes asszír nemzeti eszme ellenére (lásd például az Univerzális Asszír Szövetség „Egy nyelv egy nemzetnek” szlogenjét³) jó ideje az arab számít, ami elsősorban a huszadik század rendkívül represszív, kriminalizáló nyelvpolitikáinak eredménye. A legnagyobb iraki asszír nyelvű sajtóterméknek számító, az Asszír Demokratikus Mozgalomhoz közel álló Bahra (Fény) nevű újság arab nyelvű példányszáma (10000) a négyszerese az arámi változatának, ami jól mutatja az ország nyelvi realitásait.⁴ Az utóbbi években az ország viszonylag védett északi részén, az autonóm Kurdisztánban többnyire menekültek által lakott viszonylag homogén keresztény falvakban rendszeresítették az új-arámi nyelv oktatását, ez azonban valószínűleg nem tudja megállítani a nyelv(-járások) eltűnését (az UNESCO több arámi nyelvjárást is a veszélyeztetett nyelvek listáján tart számon⁵).

1.6 Emlékezetpolitika

Az asszír nemzetképet alapvetően jellemzi a közösség kontinuitásának hangsúlyozása az ókortól napjainkig. Előszeretettel hivatkoznak a „dicső múltra”, az elődeiknek tekintett népekre, mindenekelőtt az Ó- és Újasszír Birodalomra. Hazájuknak ennek megfelelően

3 UNPO Profile for Assyria, 2009 http://www.unpo.org/images/members/unpo_assyria_profile_sept2009.pdf 4. old Letöltés ideje: 2011. március 27.

4 UNPO Profile for Assyria, 2009 http://www.unpo.org/images/members/unpo_assyria_profile_sept2009.pdf 9. old Letöltés ideje: 2011. március 27.

5 Moseley, Christopher (ed.). 2010. Atlas of the World's Languages in Danger, 3rd edn. Paris, UNESCO Publishing. Online version: <http://www.unesco.org/culture/en/endangeredlanguages/atlas>

elsősorban Mezopotámiát tartják, tehát nem azokat a mai államokat – Irakot, Iránt, vagy Törökországot –, ahol éltek vagy élnek (Al-Rasheed [1994] 214. old.). Elsősorban a nyugati diaszpórában számon tartják és továbbadják kulturális hagyományaik között az assziriológia bizonyos alapismereteit, például az ékírást (Komoróczy [2006] 65. old.), az újjáélesztett ókori hagyományokat, így az asszír közösségekben minden évben április elsején (*Khä B'Näsán*⁶) megrendezett tavaszünnepet az *Akitut*, mely a Kr. e. 4750-től számított „asszír időszámítás” szerint az új év első napja.

Nagyon erős eleme az identitásnak a kereszténység, mely abban a régióban és azon a (hasznló) nyelven alakult ki, melyen Jézus is beszélt, felekezeti határokon átnyúlóan érvényesül, különös tekintettel más közel-keleti hívőkkel (örmények, pontusi görögök, maroniták) ápolit szolidáris kapcsolatra. *Madawi Al-Rasheed* a Londonban élő iraki asszír (többnyire a Hakkari hegységből származó) menekültekről szóló tanulmányában idézi egyik interjúalanyát, aki a város bármely templomában otthon érzi magát (Al-Rasheed [1994] 216. old.).

Az asszír szervezetek folyamatosan reflektálnak a népcsoport múltbeli üldöztetéseire, melyre az *Asszír Holokausz*t összefoglaló nevet használják. Ennek szimbolikus dátuma 1933. augusztus hetedike, a simelei vérengzés napja, mely nemzeti gyásznappal (Lewis [2003]). A „Holokausz” kifejezés több eseményre is vonatkozik: az 1915-ös örmény-asszír-görög népirtásra, az iraki keresztények 1932 utáni üldöztetéseire. A fogalmat kiterjesztették a jelenlegi iraki üldöztetésre, így próbálva a nemzetközi közvélemény figyelmét felhívni az ott uralkodó állapotokra.⁷

Az asszír emlékezet helyei is jelentős részben a népirtást tematizálják; Simeleben a vérengzés helyén emléktemplom áll, emlékművet emelt a szolidaritás jegyében és az asszír származású lakosok felé tett gesztusként például az örményországi kormányzat is⁸, illetve 2010 augusztusában avatott emlékművet a helyi asszír közösség az ausztráliai Fairfieldben, melyet nem sokkal később gyűlölködő feliratokkal és mohamedán szimbólumokkal meggyaláztak.⁹

6 Emanuel Y. Kamber Ph. D.: *Khä B'Näsán (April 1st) - Akitu - Assyrian New Year*, Assyria Online, <http://www.atour.com/education/20010329a.html> - letöltés ideje: 2011. március 26

7 „Assyrian Holocaust” oldal – Assyrian Information Management <http://www.atour.com/holocaust/> - letöltés ideje: 2011. március 26.

8 A Memorial Monument in Armenia for the Assyrian „Seyfo Genocide” – Az Nemzetközi Asszír Hírügynökség és az Örményországi Asszír Szövetség sajtóközleménye: <http://www.christiansofiraq.com/monumentinarmenia.html> - letöltés ideje: 2011. március 26.

9 Assyrian Genocide Monument in Australia Vandalized – a Nemzetközi Asszír Hírügynökség sajtóközleménye <http://www.aina.org/news/20100829191841.htm> - letöltés ideje: 2011. március 26.

1.7 A politikai reprezentáció alakulása, a diaszpóra szerepe

A modern kori Irak története során a zaklatások, üldöztetés, fenyegetettség miatt több nagyobb hullámban hagyták el az országot asszírok: 1933 után, az első, majd a második öbölháború folyamánként és 2003 óta folyamatosan. Ma körülbelül 3,3 millió asszír él világszerte¹⁰, ebből 2003-ban körülbelül másfél millió személy volt iraki (Lewis [2003]). A menekültekből az Egyesült Államokban, Ausztráliában és Európában kialakuló közösségek kiterjedt kulturális intézményrendszert hoztak létre: a helyi és országos kulturális egyesületek mellett számtalan nemzetközi nyomtatott és elektronikus médium született; újság (például a *Zinda Magazine*¹¹), az asszírokkal kapcsolatos történekekről tudósító, azokat összegyűjtő hírügynökség (*Assyrian International News Agency – Nemzetközi Asszír Hírügynökség*¹²), műholdas televíziós csatorna stb.

A közösség politikai képviseletében is kulcsszerepet játszott a diaszpóra. A világ minden táján élő asszírokat kívánja egyetemes igénnyel összefogni az *Assyrian Universal Alliance*. A szervezet évente megrendezi világkongresszusát (általában valamely amerikai, ausztráliai vagy európai nagyvárosban, illetve Irakban vagy Iránban; legutóbb múlt decemberben Erbilben¹³), 1991 óta tagja az *ENSZ-ben Nem Képviselet Népek és Nemzetek Szervezetének (UNPO)*.¹⁴ 1979-ben alakult az egykor fegyveres szármánnyal is rendelkező, ma Irakban az asszírok érdekképviseletét leginkább meghatározó *Assyrian Democratic Movement (Asszír Demokratikus Mozgalom - ADM-Zowaa)*. Többek közt a diaszpóra lobbijének is köszönhető, hogy George W. Bush 2002-ben elismerte az ADM-et, mint ellenzéki mozgalmat. A párthoz kötődő milíciák részt vettek Irak megtámadása során a Baasz-ellenes harcokban (Lewis [2003]). Az Irakot megtámadó, majd megszálló koalíció által erőteljesen befolyásolt politikai rendszerben megszűnt az asszírokkal szemben fennálló hátrányos megkülönböztetés számos gyakorlata. Már a kezdetektől fogva (a 2003-ban kinevezett iraki kormányzótanácsból kezdve; Rostoványi [2010] 397. old.) jelen vannak az asszírok a politikai rendszerben, a kisebbségi képviselet keretein belül részt vesznek az Iraki Nemzetgyűlés, valamint a

10 Unrepresented Nations and Peoples Organisation, Profile for Assyria, 2009 http://www.unpo.org/images/members/unpo_assyria_profile_sept2009.pdf 1. old Letöltés ideje: 2011. március 26.

11 A Zinda Magazine honlapja <http://www.zindamagazine.com/> Letöltés ideje: 2011. március 26.

12 Assyrian International News Agency (Asszír Nemzetközi Hírügynökség) <http://aina.org/> Letöltés ideje: 2011. március 26.

13 Assyrian Universal Alliance - <http://www.aua.net/> Letöltés ideje: 2011. március 28.

14 UNPO Profile for Assyria, 2009 http://www.unpo.org/images/members/unpo_assyria_profile_sept2009.pdf 1. old Letöltés ideje: 2011. március 26

Kurdisztáni Parlament munkájában.

Az ADM párt és a 2007-ben alapított *Popular Chaldean Syriac Assyrian Council* (Népi Káldeus Szír Asszír Tanács)¹⁵ képviselteti magát jelenleg az iraki képviselőházban és a Kurdisztáni Nemzetgyűlésben. Jellemző politikai stratégia, hogy asszírok belépnek más szekuláris, vagy etnikai pártba (a Baasz-rezsim hatalomra lépése előtt sokan voltak az Iraki Kommunista Párt, illetve kurd és türkmén pártok tagjai; Lewis [2003]), így töltötte be például Sarkis Aghajan Mamendo 2006-7 közt a kurdisztáni Pénzügy- és Gazdasági Minisztérium vezetőjének posztját.¹⁶

2. Az asszírok helye az iraki identitáspolitikában, viszonyuk a többséghez

A modern kori Irak, mely nagyhatalmi alkuk nyomán az Oszmán Birodalom három vilajetjéből, Moszúlból, Bagdadból és Bászrából jött létre, megkérdésükön és akaratukon kívül egyesített mesterségesen egymástól nagyon különböző etnikai-vallási háttérű csoportokat (Abdi [2008] 8. old.). Északon többnyire nem-arab, szunnita kurd, valamint keresztény, örmény, türkmén népesség él. Bagdad körül, az ország középső részén többségében szunnita, míg délen síita arabok laknak. A nagyvárosokban (Bagdad, Bászra) sokszor negyedenként elkülönülve jelentős kisebbség él, például a főváros *Dora* városrésze keresztény negyednek számított a legutóbbi idők terrorjáig, merényleteiig (Reinke-Wagner [2007] 8. old.) Az ország vallási-etnikai megoszlása a következőképpen alakul: a lakosság mintegy ötöde kurd, húsz százaléka szunnita arab, hatvan - hatvanöt százaléka síita arab, a keresztények, örmények, valamint türkmének összesen körülbelül a népesség öt százalékát teszik ki (Rostoványi [2003] 116. old.).

Ez azonban csak az ország társadalmi megosztottságának egyik dimenziója. Az országban (különösen vidéken) máig elevenen él a törzsi identitás, illetve annak valamiféle kései formája. Az ország lakosságának mintegy háromnegyede valamilyen törzs tagja, a népesség kilenc nagy konföderációra (*kabíla*) oszlik. (Rostoványi [2010] 349-351. old.). Szaddám Huszein uralmának utolsó időszakára mutatja, hogy ez a hagyomány még mindig élő, meghatározhatja az ország társadalompolitikáját (Dawisha [1999] 562-566. old.).

Látható tehát, hogy az iraki rezsimeknek számtalan egymással versengő identitás és hagyomány állt rendelkezésükre, hogy meghatározzák az ország társadalomképét és ennek

15 A Popular Chaldean Syriac Assyrian Council honlapja <http://usmotwa.com/> Letöltés ideje: 2011. március 26

16 UNPO Profile for Assyria, 2009 http://www.unpo.org/images/members/unpo_assyria_profile_sept2009.pdf
7. old Letöltés ideje: 2011. március 26

megfelelően újrainterpretálják a múltat és annak emlékeit (melyek a különböző korokból bőségesen rendelkezésre álltak, a terület tárgyi emlékei és írásbelisége világviszonylatban egyedülálló). A másik oldalról közelítve a problémát azonban kijelenthetjük, hogy a rendkívül bonyolult társadalmi viszonyok azonban – különösen valamely külső vagy belső krízis idején – fontossá tették, hogy a hivatalos identitáspolitikák a társadalom mind szélesebb rétegeit megszólítsa, a rezsimnek minden közösség számára legyen olyan mondanivalója, mellyel az azonosulni tud.

2.1 Irak megalakulásától a hetvenes évekig

2.1.1 A pánarab időszak

1932-ben megszületett a független iraki állam, melynek uralkodója a Hidzsázból származó, tehát nem iraki I. Fejszál lett. A fiatal ország identitását alapvetően meghatározó élménynek számított az önrendelkezés, a függetlenség kivívása, a britek ellen folytatott harcok. Ez a momentum, ha rövid időre is, de egyesítette a két fő nemzeti irányzatot: az iraki, illetve a pánarab nacionalizmust (Rostoványi [2010] 342. old.). Az iraki keresztényekhez azonban alapvetően a Levy Rifle-ökben való részvételt, a britellenes lázadások leverését kötötték. E logika szerint – súlyos fizikai fenyegetettségükön túl – az asszírok az állam születésének pillanatában már nem voltak, nem lehettek tagjai a nemzetnek. Ez a felfogás természetesen mély nyomot hagyott minden későbbi iraki identitáspolitikai irányzat felfogásán, megalapozta a keresztényekről kialakult bűnbak-képet.

Irak közjogi berendezkedésére Fejszál király uralkodása alatt jellemző volt a parlament, az országban pártok működtek. Az országot szimbolikus-identitáspolitikai szempontból a *pánarabizmus* jellemezte, melynek egyik fontos ideológusa, Szati al-Huszri vette át a fiatal állam kultúrpolitikájának irányítását. Az általa kijelölt keretek közt zajlottak az ország tudományos-kulturális tevékenységei, az oktatás irányítójaként ő határozta meg a tankönyvek tartalmát, irányvonalát (Abdi [2008] 10-11. old.). Az uralkodó koncepció szerint a közös nyelv és kultúra által meghatározott identitás köti össze a nagyhatalmak által meghúzott határok által egymástól elválasztott arabokat, akik egy nagy, egységes nemzet tagjai. Keresni kell tehát a politikai-kulturális együttműködést minden arab ország lakóival, hogy végül a nemzet minden tagja egyetlen arab hazában élhessen. A Baasz párt későbbi tagjai al-Huszri pánarab identitáspolitikája által meghatározott viszonyok közt nevelkedtek, ez az akkor megalapozott közös tudás köszön vissza a következő évtizedek számtalan törekvésében.

A terület gazdag múltjának interpretációját is ez az eszme határozta meg: az ókori Mezopotámiát a sémi-arab civilizáció részének tekintették, ennek megfelelően alakult az ország szimbolikus, illetve régészeti politikája. Az itt folyó ásatásokat koordináló intézményrendszert teljesen átszervezte al-Huszri, Az eddigi – többnyire németek és britek által vezetett – kutatásokat, a műkincsek (például az Istár-kapu) külföldre szállítását az új kultúrpolitika az ország kirablásaként értékelte és megkezdte az archeológia nemzeti érdekeket szem előtt tartó újraszervezését. Az Ókori Leletek Osztályát Nádzsi al-Aszul vezette, akinek az irányítása alatt a kutatási programokat a sémi-arab civilizációval kapcsolatos előfeltevések hatották át (Abdi [2008] 15-17. old.).

2.1.2 Az iraki nacionalizmus

Az 1958-os az iraki Szabad Tisztek mozgalmához köthető puccs során meggyilkolták II. Fejszál uralkodót, az ország államformája köztársaság lett, a király helyére Abd al-Karím Kászim került, mint tényleges hatalommal rendelkező miniszterelnök. Szakított a nyugati orientációval, felmondta a nyugatbarát bagdadi paktumot, a brit csapatoknak fel kellett számolniuk az országban lévő bázisaikat. Nem követte azonban sem elődje nyugatbarát pánarab politikáját, sem a Szabad Tisztek mozgalmának több tagja által szorgalmazott nasszerista törekvéseknek nem volt híve. Baráti viszonyt alakított ki a Szovjetunióval, rezsimjét támogatta többek közt az Iraki Kommunista Párt is (Abdi [2008] 12. old.). Belpolitikáját egyfajta iraki nacionalizmus jellemezte, az elfogadott ideiglenes alkotmány garantálta minden állampolgár egyenlőségét. Autonómiát ígért a kurdoknak, mely végül nem valósult meg, földosztást szervezett. Az iraki keresztények ebben az időszakban jelentős pozíciókat foglaltak el az államigazgatásban (Lewis [2003]). Az ő rezsimje visszanyúlt az ókori mezopotámiai jelképekhez, eddig szokatlan módon felhasználta rendezvényeken, illetve propagandaanyagokban Istár csillagát, valamint Shamash napisten jelképét (Baram [1983] 427. old.).

Az újabb puccsot, Kászim meggyilkolását, valamint az Árif-fivérek uralmát követően a *Baaáz (Újjászületés)* párt és vele Ahmed Haszan al-Bakr került hatalomra. A párt egy alapvetően pánarab, nacionalista, szocialista és szekuláris elveket valló politikai formáció, melyet Michel Aflak (szíriai szír ortodox) és Szalah al-Din al-Bitar (muszlim szunnita) alapított. Hatalomra kerülve a párt mindinkább eltávolodott eredeti elképzeléseitől és ideológiai újjászerveződése következtében iraki nacionalista ideológia kezdte jellemezni az

al-Bakr által vezetett országot (Marr [2003] 85. old.). Ez egyszersmind külpolitikai izolációt jelentett, egyfajta „szocializmus egy országban” koncepció megvalósítását (Baram [1983] 426. old.).

Az identitáspolitiká fontos elemévé vált a mezopotámiai identitás minden eddiginél erősebb hangsúlyozása. Ezt a fajta önazonosságot a párt alapítói, de a pártarab ideológusok is általában fenntartással kezelték (Baram [1983] 427. old.). A dicső múlt hangsúlyozásának célja volt, hogy kontinuitást teremtsenek a terület mostani és ókori lakói – és vezetői – közt. Ezt a képet sugallták a múzeumok, a monumentális, ókori díszletek közt eljátszott színdarabok (1968 és 1979 közt például legalább tíz sumér tematikájú színdarabot mutattak be az országban). Az 1972-ben, az olajipar államosítása alkalmából kibocsátott bélyegsorozat például felvonultatott egy sumér herceget, egy asszír oroszlánt, valamint a szamarrai mecsetet (Marr [2003] 85. old.). A kormányzat igyekezett megjeleníteni a mezopotámiai kontinuitást a lakosság mindennapjaiban, így például 1970-ben al-Hilla tartományt Babillá (Babilon), a moszúlit pedig Ninivévé nevezték át (Baram [1983] 430. old.). Ezen politikát szolgálta a moszúli káldeus *Bain al-Nahrain* újság is, mely egyfajta „mezopotámiai”, iraki nemzet i irányvonalat képviselt, azonban nem azonosult az arabokkal (Baram [1983] 431. old.). A lap üzenete az iraki keresztények számára a közös múlt által meghatározott nemzetbe való asszimiláció fontossága, a kulturális-etnikai-vallási különbségek megfogalmazásának szükségletelensége volt.

Ezt a társadalomképet közvetítette a folklór, mint egy olyan egyedi iraki nemzeti értékrend előtérbe állítása (Marr [2003] 83. old.), ami minden csoportot meg tud szólítani, a kulturális sokszínűség hangsúlyozását nemzeti egységgé transzformálja. Valójában azonban díszletként szolgált, mely a különböző etnikai-vallási csoportok közti feszültségeket, egyes közösségek (így az asszírok) hátrányos megkülönböztetését, társadalmi-politikai reprezentációjuk hiányát kendőzte el. Az állam kiemelten támogatta folklórcsoportok, valamint a népi kultúra országos központjának létrehozását (Baram [1983] 428. old.). Ennek a politikának volt szimbolikus, évről-évre megrendezett eseménye a Moszúli Tavaszi Fesztivál (mely párhuzamba állítható az asszír újévvel, az Akituval), mely a heterogén Észak-Irakban egy hangsúlyozottan interetnikus, multikulturális esemény volt azt sugallva a rajta résztvevőknek, hogy mindenki hozzáad valamit Irakhoz, a bemutatott sokféle kulturális örökség arra hivatott, hogy hozzájáruljon a nemzeti egységhez (Baram [1983] 429. old.).

Minden eddiginél gigantikusabb régészeti projektek indultak ebben az időszakban; nem egyszerűen régészeti feltárások, hanem városok „feltámasztását” - újjáépítését hirdették,

kapcsolatot teremtve ezzel a régmúlt és a jelen „dicsősége” közt. 1968 és 1970 közt több mint 70 külföldi ásatás, valamint a Hamrin-gát projekt valósult meg. (Abdi [2008] 18. old.). Hatra, Assur és Ninive után 1978-tól harminc millió dollárból kezdődött meg Babilon újjáépítése, az Istár-kapu másolatával, Nabukodonozor palotájával, valamint a görög amfiteátrummal (Baram [1983] 428. old. és Abdi [2008] 20. old.). Nem véletlenül esett a választás erre a helyszínre; mivel a lelőhely a síita és a szunnita területek határán fekszik, alkalmas arra, hogy demonstrálja a nemzet felekezettől független homogenitását (Abdi [2008] 20. old.).

Ezzel párhuzamosan a rezsim egy masszív arabizációs programot folytatott a keresztényekkel szemben, igyekezett elnyomni az önállóan, az iraki nacionalizmustól függetlenül megjelenő asszír identitást. Az 1977-es népszámlálás kategóriái között csak az „iraki keresztény” szerepelt. Az arámi nyelvhasználat gyakorlatilag be volt tiltva, a nyíltan hangoztatott vallásszabadság csak a jelszavak szintjén érvényesült, a vallásukat gyakorló keresztények hatósági zaklatásnak voltak kitéve. A később Szaddám Huszein miniszterelnökévé kinevezett káldeus Tarik Aziz a politikai karrierje érdekében megváltoztatta a nevét, amikor belépett a Baász pártba (Lewis [2003]).

2.2 A Szaddám Huszein-rezsim alatt

Az 1979-ben hatalomra jutott Szaddám Huszein identitáspolitikájának legszembevetőbb jellemzője a nagyon erőteljes személyi kultusz, amely arra is szolgált, hogy mintegy felolvasdjanak benne az iraki társadalom vallási-etnikai különbségei. Huszein egy személyben testesítette meg az iraki államot, nemzetet, egy minisztere szerint „az összes iraki szimbóluma”, a „nemzet lengő zászlaja” volt (Dawisha [1999] 555-556. old.). A kultusz propagálására hatalmas médiagépezet állt rendelkezésre. Ezt a hatást a múlt rendkívül agresszív újraértelmezésével erősítette, az ő idejében is folytatódó babiloni rekonstrukcióhoz (melyet Szaddámot életető feliratos téglákkal jelöltek meg) további szimbólumok kapcsolódtak: a város továbbra is az iraki nemzetet jelképezte, ókori urához, Nabukodonozorhoz immár Szaddám neve is kapcsolódott, mint „dicsőséges unoka” (Abdi [2008] 19-21. old.).

Szaddám identitáspolitikáját a rendelkezésre álló erőforrásoknak és saját politikai érdekeinek megfelelően alakította a különböző belpolitikai helyzeteknek megfelelően. Adeed Dawisha a Szaddám alatti Irakban előtérbe került identitásokról szóló cikkében három korszakot különít el: a pánarab, az iszlám, illetve a törzsi identitás időszakát (Dawisha

[1999]). Ezt a felosztást kifejtve és továbbgondolva tárgyalom az alábbiakban a többség és a kisebbség viszonyát, az ezekből adódó konfliktusokat.

2.2.1 Arab identitás korszaka

Szaddám színrelépésével azonos évben, 1979-ben zajlott le az iráni iszlám forradalom, mely hatalmas kihívásként jelent meg a többségében síita országot kormányzó alapvetően szekuláris rezsim számára. Veszélyt jelentett Szaddám uralmára az a gyakorlat, mely szerint a két ország kölcsönösen fel szokta használni egymás ellen kisebbségeiket (Rostoványi [2003] 117. old.), így akár valamelyik illegalitásban működő asszír szervezetet. A konfliktus egy csekély súlyú határvita miatt lángolt fel, de a két ország hihetetlenül nagy súlyt fektetett az egymás elleni ideológiai harcra és olyan identitás felmutatására, mellyel a saját ország lakóinak nagy része azonosulni tud. Ez Irak esetében az arab önazonosság kiemelése volt, mely kiterjedt a neuralgikus pontnak számító síita népességre és az irániak ellenében határozta meg őket. A diskurzust gyorsan eluralták az olyan kifejezések, mint a védelemre szoruló „arab haza” az „agresszív perzsa rasszizmussal” szemben (Dawisha [1999] 557. old. és Rostoványi [2003] 117. old.).

E változásnak megfelelően történt meg a kormányzat által propagált és legitimnek kinevezett történelemfelfogás revíziója; az ókori mezopotámiaiak nemcsak mint a modern kori arabok országának korábbi lakói (szellemi ősei) jelennek meg, hanem mint tényleges leszármazottak. Szaddám egy beszédében kifejtette, hogy az arab nemzet nem az Iszlámmal kezdődik. Ezzel egyszerre új színben tűntek fel az eddig az iraki nemzeti történelmi narratívába ágyazott tárgyi, írásos és egyéb emlékek (Baram [1983] 435. old.). Természetesen feltűntek későbbi történelmi szimbólumok is: így sokat hivatkoztak az 557-ben lezajlott al-Kádisszjá-i csatára, melyben az arabok döntő győzelmet arattak a Szászánida Birodalom seregei felett. Az iráni propaganda ellensúlyozásaként (mely az iraki hívő – elsősorban síita – muszlim népességben ellenérzéseket igyekezett kelteni az ország „istentelen vezetésével” szemben; Dawisha [1999] 557. old.) a rezsim Ali, a síita vallási irányzat alapítójának arab származását emelte ki – például a nedzsefi sír mellett felállított táblán (Dawisha [1999] 558. old.). Ezek a fejlemények – amik a kurdokból is nagy ellenérzést váltottak ki - erősítették és intenzívebbé tették az asszírokat célzó arabosítási kísérleteket az oktatás, a közigazgatás, a kultúra és a nyelv területén.

2.2.2 Iszlám identitás korszaka

A Kuvait 1991-es megszállását követő ENSZ-szankciók, majd a nyugati hatalmak (és Szaúd-Arábia) harci készülődésére válaszul a Szaddám-rezsim az iszlám identitás döntő szerepét kezdte el hangsúlyozni, mely a készülődő háborút a két nagy civilizáció harcaként interpretálta. Szaddám dzsihádra hívta fel a muszlimokat az Egyesült Államok és a vele szövetséges országok ellen. Érzékeny téma volt Szaúd-Arábia részvétele a koalícióban (innen szálltak fel az Irakot bombázó gépek), melyre reakció Abd al-Kászim al-Khui ajatollah augusztus 17-i fatvája, melyben megbélyegzi a nem muszlimokkal hittestvéreik ellen harcoló muszlimokat (Rostoványi [2003] 123-124. old.). Sokat citálták ebben az időben a Korán V. szúrájának hasonló értelmű 51. (56. versét). Az iraki vezető iszlamizálódását meglepve üdvözlötték az iszlamisták, népszerűsége nőtt az arab világban az ezt követő időkben (Dawisha 559. old.). A konfliktusnak ez a magyarázata visszaköszön a harmadik öböl-háború idejéből is.

2.2.3 Törzsi identitás korszaka

A vesztes háború és a helyzetet súlyosbító szankciók következtében láthatóan csökkenni kezdett Szaddám népszerűsége, különösen a középrétegek körében. Nem rendelkezett már annyi erőforrással, hogy olyan gigantikus projektekbe kezdjen, mint például a babiloni templom újjáépítése, ezért legitimitációját a népesség azon, túlnyomórészt vidéken élő részére alapozta, aminek körében hagyományosan erősek a törzsi kötelékek. Ez a változás azzal a következménnyel is járt, hogy egyszerre explicitté és egyértelművé vált a hatalmi struktúra, Szaddám és a kulcspozíciókat betöltő Tikriti-klán uralma. Az eddig a modern társadalmi berendezkedés szószólójának számító Szaddám ellátogatott törzsi gyűlésekre, biztatta a résztvevőket a törzsi hagyományok ápolására, újra bevezették a törzsi neveket (Szaddám esetében az al-Tikritit), melynek használatát ezelőtt szigorúan tiltották. Egy ideig még törzsi bíróságok is működhettek. Népszerűsége növelése érdekében az iraki vezető fellépett a „városi emberek romlottsága” és az azt okozó alkoholárusok – sokszor keresztények -, illetve éjszakai szórakozóhelyek ellen (Dawisha [1999] 557-563. old.).

3. Az asszírok az iraki társadalomban a megszállás alatt

3.1 Az iraki többség és az asszír kisebbség viszonya 2003 után

Jonathan Eric Lewis közvetlenül az amerikai-brit megszállás után az iraki asszírokról írott cikkében (Lewis [2003]) a népcsoport jövőjét alapvetően optimistán szemlélve a közösséget a „pluralizmus barométerének” nevezi, mely jelzi az Egyesült Államok közel-keleti demokráciateremtő törekvéseinek sikerét vagy kudarcát. A dolgozat utolsó részében arra keresem a választ, hogy milyen szerepe van a fent leírt identitásváltozásoknak a jelenleg kialakult helyzetben, hogyan jelennek meg a huszadik század beidegződései a keresztények jelenlegi helyzetében.

A múlt század identitáspolitikai törekvései, különösen a Szaddám Huszein mindenkori politikai túlélésének teljesen alárendelt hirtelen változások a felekezet-etnikai szempontból megosztott iraki társadalomban eredetileg meglévő törésvonalakat jelenítettek meg és erősítettek fel. Ezeket a különbségeket olyan extrém módon tematizálták az elmúlt évszázad rezsimjei, hogy az amerikai-brit csapatok bevonulása, valamint a Baász-rendszer felszámolása után kialakult rendkívül zavaros politikai helyzetben a társadalomban meglévő törésvonalak egymást erősítve fejtik ki hatásukat, ami a politikai rendszer összetettségében is tetten érhető. Ebben a helyzetben újra és újra megjelennek az asszírokkal illetve keresztényekkel szembeni előítéletek.

Továbbra is nagyon erős az iraki társadalomban az a kép, mely szerint az asszírok a megszálló Nyugat kiszolgálói. Az Egyesült Államokat, Nagy-Britanniát és a többi Irakban jelen lévő hatalmat, valamint ezek vezetőit gyakran azonosítják „keresztesekként”, ezt az iszlám civilizációban negatív áthallásokkal rendelkező fogalmat kiterjesztve a keresztény felekezetekre is. A megszállókkal szembeni dühnek úgy tűnik, könnyen lesznek céltáblái az ország középső, vagy déli részén élő keresztények. Az iszlám identitást háborús helyzetben felhasználó Szaddám Huszein nyomán (és az iszlamisták globális megerősödése miatt) felerősödött a lakosság egy részében a vallási türelmetlenség. A helyzet könnyen párhuzamba állítható a második öböl-háború eseményeivel és az arra adott kormányzati válasszal, mely a kereszténység és az iszlám harcáról szólt. Az iszlamista diskurzus által befolyásolt radikális iraki lakosok az európai és amerikai vitatott vagy botrányos kijelentésekért, eseményekért sokszor a közvetlenül hozzájuk közel élő keresztényeket teszik felelőssé. Így történt ez a dán *Jyllands-Posten* Mohamed-karikatúráinak közzététele esetében, amikor hat keresztény templomot ért bombatámadás¹⁷. XVI. Benedek pápa Regensburgi Egyetemen elmondott beszéde esetében, amit újabb erőszakhullám követett, melynek során elraboltak és megöltek

17 Iraq Christians on Edge as Cartoon Row Escalates, Reuters (Christiansofiraq.com)
<http://www.christiansofiraq.com/onedgefeb306.html> - Letöltés ideje: 2011. március 28.

egy keresztény papot.¹⁸ Sok iraki a keresztényekben (többek közt Szaddám törzsi politikájától is befolyásolva) potenciális veszélyt lát a muszlim erkölcs értékeire. Az asszírok e gondolatmenet szerint alkoholos italok árusításával, DVD-kereskedéssel ássák alá a társadalmi morált (Reinke-Wagner [2007] 5. old.).

3.2 Bel- és külföldi asszír menekültek

A (különösen az ország nagyvárosaiban élő) folyamatos fenyegetésnek kitett keresztények a megszállás kezdete óta folyamatosan menekülnek Északra-Irakba, illetve az autonóm Kurdistanba, ahol viszonylag nyugodt körülmények közt élhetnek, bár merényletek néha itt is történnek ellenük (Reinke-Wagner [2007] 11. old.). A népesség Ninive tartományban, Moszultól északra, az úgynevezett Ninive-síkságon néhány asszír többségű faluban koncentrálódik, ahol gyakorlatilag teljes *de facto* autonómiát élveznek az oktatás, a kultúra terén. Az utóbbi időkben az utakon felállított ellenőrző pontokkal, milícia felállításával megszervezték a falvak védelmét.¹⁹ Hosszú távon szeretnének itt létrehozni egy, Kurdistanhoz csatolt, azon belül autonómiát élvező asszír területet (Reinke-Wagner [2007] 11. old.). Nagyon sokan hagyják el azonban végleg az országot, 2007-re egyes becslések szerint az iraki keresztény népesség háromnegyede emigrált. A menekültek leggyakoribb céljai a régió államai, így Szíria, vagy Jordánia mellett a már most jelentős asszír közösségekkel rendelkező nyugati országok, ahol azonban különféle eljárásjogi akadályokba ütközhetnek. Sarah Reinke és Andreas Wagner tanulmánya, melyet a *Gesellschaft für bedrohte Völker (Társaság a Veszélyeztetett Népekért)* nevű németországi központú civil szervezet megbízásából készítettek, rámutat a német tartományi bíróságok gyakorlatára az iraki helyzet megítélése tekintetében: többnyire elismerik az iraki keresztényüldözést, bár egyes esetekben ezt a merényletek alacsony száma miatt nem tartják alátámaszthatónak. Egyes esetekben az észak-iraki áttelepülési alternatíva meglétével indokolják a menekült jog (illetve meghosszabbításának) megtagadását, más tartományokban azonban bizonyítottan látták a fenyegetett helyzetet az egész országban (Reinke-Wagner [2007] 14-18. old.).

Összefoglalás

A mai iraki asszírok helyzetét vizsgálva megállapíthatjuk, hogy az általuk képviselt, a 19.

18 Iraq Priest killed over Pope's speech, Aljazeera (Christiansofiraq.com)
<http://www.christiansofiraq.com/ajaziraoc126.html> - Letöltés ideje: 2011. március 28.

19 Peter Kenyon: Christian Security Forces Growing Stronger In Iraq, National Public Radio
<http://www.npr.org/templates/story/story.php?storyId=95343489> – Letöltés ideje: 2011. március 28.

századtól kezdve a modern nacionalizmusokhoz hasonló módon megkonstruált identitás sajátosságai miatt (mindenekelőtt a vallás, a saját nyelv – mára már inkább szimbolikus - szerepe és a jelen valamint az ősöknek tulajdonított dicső múlt közti kontinuitás) a huszadik század folyamán folyamatosan konfliktusokba került az Irak állam politikáját, társadalomképét meghatározó egyéb, az iszlám kulturális környezethez kötődő, egyetemességre törekvő és egységesítő eszmékkel, így az iraki nacionalizmussal, a (pán-)arab elképzelésekkel. Az asszírok a múlt szimbolikus helyeinek, a történelem interpretációjának jogáért folyó harcban rendszerint alulmaradtak a domináns identitáspolitikai törekvésekkel szemben, az asszírok ilyen jellegű tevékenysége a huszadik század túlnyomó részében elsősorban a (nyugati) diaszpórára volt jellemző.

Az iraki asszír kultúra elemei, különösen a nyelv a rezsimek represszív politikájának következtében sok helyen eltűntek-eltűnőben vannak. A kultúra fontos elemeinek megtartásában döntő szerepet játszanak az egyházak, a templomi közösségek. Ezen körülmények közt az asszír identitás nagyon gyakran csak a külföldi-nyugati közösségekben őrződött meg ezek adtak és adnak impulzusokat, kulturális vagy anyagi támogatást az Irakban élő asszíroknak.

A domináns ideológiák által létrehozott és befolyásolt diskurzusok a 2003-at követő zavaros társadalmi viszonyok közt, egy politikai vákuumként jellemezhető helyzetben a társadalomban egyszerre jelentek meg, egymás hatásait erősítve jelenítették meg a modern Irak történetének főbb, a mindenkori hatalom által gyakran felhasznált társadalmi konfliktusait. Így a háború utáni helyzetben a rendkívül széttöredezett társadalomban egyszerre jelennek meg a különféle identitáspolitikákhoz kapcsolódó előítéletek, ellenérzések az asszírokkal szemben, aminek jelentős szerepe van a keresztény közösségekkel szembeni atrocitások kialakulásában.

Bibliográfia

- Abdi, Kamyar [2008]: *From Pan-Arabism to Saddam Hussein's cult of personality*, Journal of Social Archaeology 8, no. 1
- Al-Rasheed, Madawi [1994]: *The myth of return: Iraqi Arab and Assyrian refugees in London*, Journal of Refugee Studies 7, no. 2-3
- Anderson, Benedict [2006]: *Elképzeltek közösségei: gondolatok a nacionalizmus eredetéről és elterjedéséről*, L'Harmattan - Atelier, Budapest
- Baram, Amatzia [1983]: *Mesopotamian Identity in Ba'thi Iraq*, Middle Eastern Studies 19, no. 4
- Baram, Amatzia [1997]: *Neo-Tribalism in Iraq: Saddam Hussein's Tribal Policies*, International Journal of Middle East Studies, 29. no.1.
- Cooley, John [2005]: *An Alliance Against Babylon: The US, Israel and Iraq*, Pluto Press, London
- Csicsmann László [2008]: *Iszlám és demokrácia a Közel-Keleten és Észak-Afrikában: a nyugati típusú demokrácia adaptálásának lehetőségei és korlátai a tágabb értelemben vett Közel-Keleten*, Dialóg Campus, Budapest-Pécs
- Davis, Eric [2005]: *Memories of State: Politics, History, and Collective Identity in Modern Iraq. 1.ed.*, University of California Press, Berkeley
- DeKalaita, Robert: *The Origins and Development of Assyrian Nationalism – MA Thesis paper (University of Chicago)*, Assyrian International News Agency Books, <http://www.aina.org/books/oadoan.pdf> Letöltés időpontja: 2011. március 22.
- Herring, Eric - Rangwala, Glen [2006]: *Iraq in Fragments: The Occupation And Its Legacy. 1. ed.* Cornell University Press, Ithaca
- Husry, Khaldun S. [1974]: *The Assyrian Affair of 1933 (I).*, International Journal of Middle East Studies 5, no. 02
- Komoróczy Géza [2006]: *Asszírok - Az identitás változásai*, Ókor 2006. 1. sz.
- Lewis, Jonathan Eric [2003]: *Iraqi Assyrians: Barometer of Pluralism*, Middle East Quarterly, Summer 2003, <http://www.meforum.org/558/iraqi-assyrians-barometer-of-pluralism> Letöltés ideje: 2011. március 20.
- Marr, Phebe [2003]: *The Modern History Of Iraq: Second Edition*, Westview Press, Boulder
- Reid, Donald Malcolm [1993]: *The Postage Stamp: A Window on Saddam Hussein's Iraq*, Middle East Journal 47, no. 1
- Reinke, Sarah - Wagner, Andreas [2007]: *Die größte Christenverfolgung der Gegenwart – Exodus der Assyro-Chaldäer aus dem Irak*, Gesellschaft für bedrohte Völker, Göttingen
- Rostoványi Zsolt [2003]: *Irak három háborúja*, Rubicon, 2003. (14. évf.) 3-4. sz.
- Rostoványi Zsolt [2010]: *Irak: az iszlám és a politikai hatalom viszonya*, In: Csicsmann László (szerk.): *Iszlám és modernizáció a Közel-Keleten: az államiság eltérő modelljei*, BCE Nemzetközi Tanulmányok Intézet - Aula, Budapest
- Said, Edward W. [2000]: *Orientalizmus*, Európa, Budapest
- Terrill, W. Andrew [2003]: *Nationalism, sectarianism, and the future of the US presence in post-Saddam Iraq*, Strategic Studies Institute, US Army War College, Carlisle
- The Archbishop of Canterbury et. al. [1918]: *The plight of Armenian and Assyrian Christians*, Spottiswoode, Ballantyne, London
- Wimmer, Andreas [2003]: *Democracy and ethno-religious conflict in Iraq*. Zentrum für Entwicklungsforschung, Bonn